

OSVEŠČAMO O RAKU - OBETAJOČA PRIHODNOST V ZDRAVLJENJU RAKA

UVOD

Rak je bolezen, za katero je značilna nenadzorovana delitev celic. Zaradi nenadzorovane delitve se rakave celice pogosto v tkivu razširijo. Lahko pa se razširijo (metastazirajo) tudi v oddaljene organe, preko krvnih ali limfnih žil.

Bolnikov z rakom je povsod po svetu pa tudi v Sloveniji vsako leto več. Pomemben vzrok za večanje njihovega števila je staranje prebivalstva (rak je pretežno bolezen starejših ljudi), pomemben razlog je boljše odkrivanje ko z izboljšanimi diagnostičnimi metodami odkrivajo več rakavih bolezni, na drugi strani pa tudi večja izpostavljenost prebivalstva dejavnikom tveganja. Podatke o raku v naši državi zbira in analizira Register raka za Slovenijo pri Onkološkem inštitutu v Ljubljani.

Obolevnost in umrljivost za rakom lahko zmanjšamo s preventivnimi ukrepi. Eden od pomembnih ukrepov je osveščanje o bolj zdravem načinu življenja saj so številne raziskave pokazale, da večina dejavnikov (70-90 %), ki jih povezujemo z nastankom raka, izhaja iz življenjskega in delovnega okolja. Za odkrivanje nekaterih vrst raka so že na voljo t.i. presejalni testi. Najbolj uveljavljene presejalne preiskave so SVIT za zgodnje odkrivanje raka na debelem črevesu in danki ter pri ženskah pregled celic v brisu materničnega vratu (test PAP) in rentgensko slikanje dojk (mamografija). Poleg kakovostnega zdravljenja, se povečuje tudi skrb za kakovost življenja bolnikov po zdravljenju in to nesporno prispeva k izboljšanju preživetja in manjši umrljivosti.

Zdravljenje raka je odvisno od vrste raka, njegove razširjenosti ali stadija bolezni ter splošnega stanja bolnika.

ZDRAVLJENJE RAKA Z ZDRAVILI

Sistemsko zdravljenje raka je zdravljenje z zdravili, ki dosežejo vsako rakavo celico v našem telesu. Lahko se uporabi kot dodatno zdravljenje pred operativnim posegom z namenom zmanjšanja tumorja in s tem ohranitve organa, lahko pa se uporabi kot dodatno zdravljenje po posegu z namenom preprečevanja širjenja bolezni. V obeh primerih ta metoda izboljša preživetje.

Vrste sistemskega zdravljenja: hormonsko, citostatsko, biološko. Kombinacija vseh treh pogosto poveča učinkovitost zdravljenja.

- a. **Hormonsko zdravljenje** je najstarejše zdravljenje raka. Učinkovito je predvsem pri raku dojk in raku prostate.
- b. **Citostatsko zdravljenje** je najpogosteje uporabljeno sistemskega zdravljenja raka. Neselektivno deluje na vse hitrodeleče celice. Z uvedbo citostatskega zdravljenja v prejšnjem stoletju je postal tudi napredovali rak ozdravljiva bolezen. Ni pa učinkovito pri vseh vrstah raka.
- c. **O biološkem zdravljenju** govorimo, kadar z zdravilom vplivamo na biologijo rakavega tkiva ali pa na imunski odgovor organizma proti rakavim celicam.

BIOLOŠKA ZDRAVILA ZA ZDRAVLJENJE RAKA

a. Cepiva proti raku

Danes cepiva še niso na voljo kot standardno zdravilo proti raku. Cepivo, ki preprečuje raka na materničnem vratu, je cepivo proti okužbi z virusom HPV. S cepljenjem deklic, pa tudi dečkov v obdobju pred spolno aktivnim obdobjem bo v naslednjih desetletjih bistveno zmanjšalo obolevnost za rakom materničnega vrata. V naslednjih letih pričakujemo še nova cepiva proti raku, Ali bomo kdaj imeli celo cepivo za zdravljenje že prisotnega raka, pa je veliko vprašanje.

b. Imunomodulatorji

Imunomodulatorji se v biološkem zdravljenju raka uporabljajo že več desetletij. Posnemajo in spodbujajo lastni imunski odgovor proti rakavim celicam; mednje sodijo citokini in interferoni. Učinkovitost se kaže pri raku ledvic, malignega melanoma in pri nekaterih rakih krvotvornega organa (levkemije).

c. Tarčna zdravila

Tarčno zdravljenje je zdravljenje z zdravili (male molekule in protitelesa), ki delujejo na določene tarče (receptorje) v sami rakavi celici, ali pa na celice tumorskega veziva in ožilja in tako preprečijo rast in delovanje teh celic. Danes poznamo več različnih poti do teh tarč, v prihodnosti pa bo teh še več, kaj je dobra napoved za ozdravitev številnih vrst rakov. S pomočjo tarčnih zdravil je bil v zadnjih nekaj letih narejen silovit napredek v zdravljenju raka. Danes so na tržišču zdravila, ki delujejo na posamezno tarčo ali več tarč v rakavih celicah. S poznavanjem biologije vsakega posameznega tumorja lahko prilagodimo način zdravljenja tega tumorja. Trenutno je v kliničnem preizkušanju več sto tarčnih zdravil za raka. Pri nas pa uporabljamo:

- Trastuzumab in lapatinib sta zdravili, ki učinkovito zavre rast celic raka dojke.
- Cetuksimab, gefitinib in erlotinib so zdravila, ki zavrejo rast rakavih celic debelega črevesa, rak pljuč, rak dojke, rak trebušne slinavke in še nekateri.
- Imatinib je zdravilo, ki deluje na določene beljakovine, ki so pogosto prisotne v levkemičnih celicah določenih krvnih rakov in v tumorjih GIST.
- Bevacuzimab, sorafenib in sunitinib so zdravila, ki zavrejo razrast žilja v tumor jih ledvic, raka dojk, raka pljuč in raka debelega črevesa.
- Everolimus in temsirolimus sta zdravili, ki delujeta na določeno tarčo v eni od signalnih poti v rakavih celicah; zaenkrat sta se izkazali za učinkoviti pri raku ledvic.
- Rituksimab in bortezomib sta zdravili za tarčno zdravljenje nekaterih limfomov in plazmocitoma.

Prednost tarčnih zdravil je v tem, da delujejo na točno določeno tarčo v rakavem tkivu, kar vodi v večjo učinkovitost in manjšo toksičnost zdravila kar se kaže v boljšem prenašanju zdravila in manj izrazitih neželenih učinkih. Tarčna zdravila so sama ali v kombinaciji s citostatiki bistveno spremenila potek bolezni, izboljšala prenašanje terapije in značilno podaljšala preživetje pri številnih vrstah rakov.

POJAV NEŽELENIH UČINKOV BIOLOŠKIH ZDRAVIL

Pri zdravljenju z biološkimi zdravili se lahko pojavijo neželeni učinki, kateri so manj izraziti kot pri drugih metodah zdravljenja raka. Najpogosteje se pojavi splošna oslabelost in povišana temperatura. Značilni neželeni učinki pri tarčnem zdravljenju so spremembe na koži (alergijske reakcije, izpuščaji, sprememba barve kože).

POMEN MEDSEBOJNIH UČINKOV NA ZDRAVLJENJE BOLEZNI

O medsebojnem delovanju zdravil govorimo predvsem takrat, ko ima to lahko za posledico tudi neželene učinke. Zato je potrebno ob biološkem zdravljenju vselej preveriti ali bi s sočasno uporabo kateregakoli drugega zdravila, pa tudi z uporabo zelišč, prehranskih dodatkov in določene hrane spremenili delovanje biološkega zdravila. Vsekakor pa je potrebno zdravniku, ki predpiše biološko zdravilo, povedati o vseh drugih zdravilih, prehranskih dodatkih ali dieti, ki jo uživate.

Smo v obdobju hitrega razvoja zdravil, ki učinkovito zdravijo različne vrste raka. Raziskave napovedujejo še izboljšano učinkovitost zdravljenja vseh vrst rakov in upati je, da postane rak obvladljiva bolezen.

Povzeto po:

- Epidemiologija in register raka Republike Slovenije: www.slora.si/rak-v-sloveniji dostopano 05.10.2017
- O raku, društvo onkoloških bolnikov, www.onkologija.org, dostopano 8.10.2017
- Biološka zdravila za zdravljenje raka: www.onkologija.org/uploads/zlozenke/Bioloska%20Zdravila%202009, dostopano 05.10.2017
- Sistemsko zdravljenje raka: www.ffa.uni-lj.si/fileadmin/.../11/.../Rak/Cufer_Sistemsko_zdravljenje_raka, dostopano 8.10.2017

Pripravila: mag. Mateja Cvirn Novak, mag. farm., spec.